

Danmarks kvinder i al deres mangfoldighed

Et stateligt værk, et uundværligt leksikon, som også indbyder til ren lystlæsning for læg og lærde

Jytte Larsen (red.): *Dansk Kvindebiografisk Leksikon* bind 1-4: *Rosinante*, 2001.
Samlet pris 2.399 kr.
Sælges kun i subscription.

Af Janne Lauritzen

Den begejstring, jeg udfoldede i min anmeldelse af *Dansk Kvindebiografisk Leksikon* bind I og IV (*Kontur* nr. 1, 2000), kan jeg til min glæde stå ved også efter at have gransket bind 2 og 3 - de sidste bind med biografier. Det statelige værk er dejligt at sidde med, selvom det i al sin gedigne pragt vejer lidt for godt til.

Selvbiografier og biografier vrirler i bogbilledet i disse år - som fortællinger eller i voluminøse analyser. Her får man så den leksikale indgang til stoffet - de præcise facts sammen med skildringer af de kvinder, redaktionen har udvalgt. Teksterne er naturligvis præget af, hvad de enkelte forfattere lægger vægt på, og hvordan de bedømmer deres "ofre", og alt i alt forekommer de dækkende og velskrevne.

Glimt på glimt af mange kvindeskikkelser lyser værker igennem. I så lille et land er der mange kendte navne fra i dag, i går, i forgårs - og for længe siden. Glæder og oplevelser passerer forbi - over en forfatter her, en skuespiller der, som har betydet meget. Mange navne, jeg ikke har kendt eller har glemt, lader de forrige tiders kvinder lyse op, måske bare for en kort stund, ofte som inspiration til fortsat eller ny fordybelse.

Overraskende kategorier

Der er ingen ende på de måder, sådan et værk kan anskues på. Man kunne lave statistikker: Hvor mange opslag er der i de enkelte kategorier? Hvor mange forskellige områder har kvinder virket på? Hvor var en kvinde den første banebryder - hvor var hun måske den eneste. Hvor mange er gift, hvor mange lever bare sammen, hvor mange er gået fra hinanden - og hvem har rekord i antallet af noterede ægteskaber med eller uden papir. Men jeg vil hellere læse biografier end lave statistik.

De felter, kvinder har ført sig frem på, er rigt varierede, som det fremgår af præsentationsboksen over hver biografi. Til min overraskelse har Danmark en kvindelig helgen, Margrete af Roskilde, som levede på Absalons tid. Som han var hun af Hvideslægten - men man ved ikke meget om hende, ud over at hendes mand slog hende ihjel i 1176 og prøvede at kamouflere mordet som selvmord.

Kategorien barnemorder omfatter kun én, Dagmar Overby, som i 1921 dømtes til døden for at have dræbt ni spædbørn - sit eget barn og otte plejebørn - og måske endda flere. Dommen blev ændret til livsvarigt fængsel. Hanne Rimmen Nielsens glimrende artikel beskriver omstændighederne og retssagens forløb - og dens virkning på samfundets holdning til børn født uden for ægteskab. Loven om tilsyn med plejebørn kom som en direkte udløber af denne sag.

I kategorien "Lærde" finder man især kvinder fra 1600-tallet. Andre betegnelser er fx filantrop, salonværtinde, missionær (ikke så få), godsejer, borgmester, klosterstifter og højskolemor. En brygger og en enkelt skindkonsulent finder man også. Og forkæmpere for forskellige sager som Sønderjyllands sag, fredssagen, afholdssagen, sexoplysningen, husholdningssagen og dyreværnssagen.

Et par kvindelige ministre på arbejde: Margrethe Vestager og Elsebeth Gerner Nielsen, 1998. Fra bind 4. Nordfoto

"Kvindesagsforkæmpere" er næsten alle født i 1800-tallet, mens "kvindepolitisk aktive" er fra 1900-tallet. Aktive i modstandskampen er en ret stor kategori, og der er også "kirkeligt aktive", og så selvfølgelig politikere - fx samtlige kvindelige ministre, uanset længden af deres embedstid - og direktører, læger, sygeplejersker og socialarbejdere af mange slags. Universitetsfolk, rektorer, forlæggere, jurister, skolefolk, journalister, sportsfolk - alverdens erhverv og beskæftigelser.

Kontroversiel

De kunstneriske gebeter er fremtrædende. Mange forfattere gennem tiderne er storartet biograferet - de oplagte som fru Heiberg, Edith Rode, Agnes Henningsen, Karen Blixen og mange, mange andre. Det er prak-

tisk at have dem og deres data ved hånden, men dem kan man læse om i mange andre sammenhænge.

Jeg er næsten gladder for at finde gamle yndlinge fra de børnebøger, jeg elskede som barn, og som mine børnebørn nu jubler over: Estrid Ott fx, og ikke mindst Maria Andersen med de tre Tudemariebøger, hvis første bind udkom i 1941. Hun er med, fordi hun som den første skrev om den fattige pige uden nedladenhed eller løftede pegefingre. Det sidste bind blev skrevet færdig efter hendes død af Gudrun Erichsen, som dermed også er med i leksikonnet. Hendes bøger om *Ungerne i Bjørnegade* er for toppen af yndlingslæsning for tre generationer i min familie.

Skal jeg tage bare én forfatter ud - én, som hører til min egen tid og by, Århus - vælger jeg Eva Hemmer Hansen (1913-83), som Lise Levinsen skriver godt og rammende om. En forfatter, oversætter, journalist, brevkasseredaktør, politiker og underviser, som modigt udtrykte sine meninger, også når de var upopulære. Eva Hemmer Hansen var kontroversiel, både i kvindesaglige spørgsmål og i parti- og kommunalpolitik. En formelig orkan rejste sig, da hun erklærede, at hun havde stemt uden for sit parti (Socialdemokratiet) for at kunne stemme på en kvinde.

Hendes bøger, bl.a. *En lille tøs og hendes mor* og *Skandale i Troja* er liflig læsning, og hun var en flittig oversætter af fx Jane Austen og Dickens. Hendes virke som lektor i kulturjournalistik gennem næsten 20 år på Journalisthøjskolen er underbelyst i artiklen. Hendes forelæsninger kunne - mærkværdigvis - være ret tørre, men der gik sjældent en time, uden at lynt slog ned i form af en udfordrende påstand, og så gnistrede debatten. Som vejleder i opgavernes sprog og indhold oplevede jeg hende som inspirerende og kompromisløs - som altid.

Fra scenens verden

At skuespillere udgør en stor kategori, kan ikke undre - et synligt job i skarpt lys, altid ombølget af folkets og mediernes interesse. Hvor må det have været svært at vælge. Jeg kunne være fræk og sige, at medvirken i *Matador* gav en direkte adgangsbillet - men det er snarere omvendt: En plads på seriens rolleliste fik den, der allerede *var* stor.

Mange af fortidens store skuespillerinder er det spændende at læse om, og der er mange af dem. Jeg kan undre mig over, at så få provinsskuespillere er sluppet igennem. Jeg mangler - for nu bare at tage et enkelt eksempel - Bodil Lindorff, som nok ikke var i første række som skuespiller, men som også var "teaterstifter" og kæmpede hårdt for at oprette det første børneteater i Århus og drev det idealistisk i mange år.

Jytte Wiingaard skriver udmærket og dækkende om Mime Fønss (1911-90), som spillede et bredt repertoire på teatrene i Odense, Aalborg og Århus: "MF var særdeles professionel, forlangte meget af sig selv og tilhørte den type skuespillere fra den ældre skole, der var oplært til at spille både i lystspil og i tragedien."

Mime Fønss' mand Poul Petersen blev direktør for Aarhus Teater i 1954, og Mime fulgte med fra Aalborg. Her bringer artiklen en mærkværdig oplysning: "Val-

get af direktør var tilsyneladende ikke helt indlysende, og rygten forlød, at MF under et gæstespil på teatret skulle have lagt et godt ord ind for sin mand."

Må man ikke det? Det er under DKL's niveau at lade rygten forlyde...

Andre scenens børn er det også fristende at læse om - balletdansere, scenografer og cirkusprinsesser. Billedkunstnere og kunsthåndværkere er fint repræsenteret tillige med fotografer, hvor jeg dog savner Tine Harden.

Fornemme oversættere savnes

Ja, jeg savner nogle navne. Et opslagsværk af denne art giver mange positive overraskelser - hvor er der mange glimrende optag. Men så kan jeg alligevel ikke lade være med at spørge efter dem, der mangler. For hver især vil det naturligvis være forskellige personer, der forekommer forbigået. Her må jeg nævne to, som jeg ikke begriber er fraværende. Begge oversættere, begge med store berøringsflader og begge optaget i Kraks Blå Bog:

Karen Nyrop Christensen (1895-1992) var mag.art. i fransk og underviste bl.a. på Danmarks Radio og ved Det Kgl. Danske Musikkonservatorium. Hun skrev om franske forfattere - men frem for alt oversatte hun dem: Voltaire, Balzac, Anatole France, Flaubert, Colette og flere til. Hun havde næsten patent på Georges Simenons bøger om Maigret, og det forvaltede hun så godt, at trofaste Simenon-læsere hurtigt opdagede det, hvis en anden for en sjælden gangs skyld havde fået oversættertjansen. Karen Nyrop Christensens navn vil stå på titelbladet i mangfoldige bøger langt ud i fremtiden, og mange vil have interesse i at vide, hvem hun var.

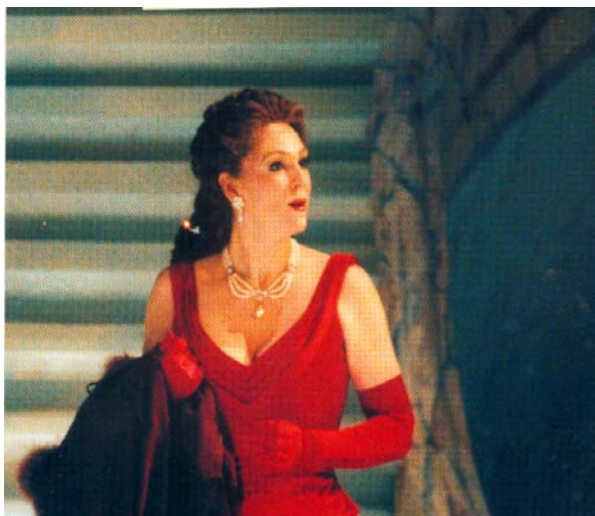
Det samme gælder i mindst lige så høj grad for Clara Hammerich (1894-1972). Hendes brogede, udadvendte liv tog fart efter 1. verdenskrig, da hun var i Berlin på Danske Røde Kors kontor for krigsfangehjælp og siden med i den dansk-tyske grænsekommission. Derefter begyndte hun at oversætte.

Hun blev en førende skikkelse i den danske PEN Klub og medstifter af Københavns Soroptimistklub. Her steg hun i graderne og var i 50'erne præsident for de københavnske soroptimister og for deres Danmarksunion og siden præsident for soroptimistklubbernes europæiske federation. Forskellige litterære selskaber i ind- og udland har nydt godt af hendes store energi. En damebrevkasse i *Ude og Hjemme* fik hun også stunder til at passe.

Men det er hendes fortjenester som oversætter af omkring 300 bøger fra hollandsk, tysk, engelsk, fransk, norsk og svensk, der bærer hendes navn videre. Jeg må have med, at Clara Hammerich med det store, varme hjerte var et fejende flot fruentimmer med en slagfærdighed og sans for humor, som ingen, der har mødt hende, kan glemme.

Storartede portrætter

Mit største interessefelt, sangen, er fint tilgodeset med gode portrætter af sangerinder gennem generationer.

Tina Kiberg – én af dansk operas fagre sopraner – her i titelrollen i Richard Strauss' opera *Arabella*. 1997. Fra bind 4. Foto: Martin Mydtskov

Flere forfattere bidrager, og jeg vil tage lektor, cand.mag. Sten Høgel som eksempel på en både sober og begejstret skildrer af de syngende kunstnere. Sten Høgel er en førende sangpædagog og iflg. min informant en fremragende "stemmeproblemløser". Sit indgående kendskab til stemmernes placering og klang forener han med evnen til at beskrive dem. Når han fx kalder Edith Oldrups stemme "lys, bæredygtig og egal" og "med dækkende udtryk for det uskyldigt-inderlige i rollen" (her Michaëla i *Carmen*), ja, så hører man hende.

Sten Høgel giver fine portrætter af kvinder, der tegnede dansk opera i sidste halvdel af "vort" århundrede, det 20. Kunstnere som Lone Koppel, Kirsten Hermansen og Bonna Søndberg - sidstnævnte "yndig og ladylike" med en sensationel gennembrudsdebut som 23-årig. Det var i det uhyre vanskelige parti som Amelia i Verdis *Maskeballet* på Det Kgl. Teater, en rolle, hun havde i mange år. Hun sang et stort klassisk repertoire: Mozart, Strauss og Wagner, men også fx Britten. Da han fik Sonnings musikpris i 1968, opførtes hans *Skrægen strammes* med Bonna Søndberg som den uhyggelige guvernante, og han overrakte hende sin buket på scenen. Bagefter udtalte han: "Hun er en stor, stor kunstner".

Der er meget gods i Sten Høgels artikler, og det er godt at få sine erindringer pudset så glimrende af. Det er også godt, at mange store primadonnaer fra fortiden lever videre - som Caroline Walter (1756-1826), der steg fra samfundets bund til førstedame på Det Kongelige Teater, først som skuespillerinde, siden også som sanger. På grund af intriger og hetz måtte hun flygte til Sverige, hvor hun sang på Gustav III's opera. Hun omgikkedes Du Puy og billedhuggeren Sergel, som portrætterede hende, og Bellman hørte med til kredsen. Fortiden bliver levende.

Velskrevet

Langt de fleste af de gamle stjerner er også beskrevet i Dansk biografisk leksikon. Måske kunne deres plads her have været indskrænket, så der var blevet plads til

at tage nogle af de lysende unge sangerinder med. Man kan på ingen måde sige, at én eneste af de optagne kan undværes - fx har Edith Guillaume, Inga Nielsen og Tina Kiberg deres selvfølgelig, velbeskrevne plads. Men man kunne måske have båret leksikonnet ind i fremtiden ved at hente fx Elsebeth Dreisig eller Anne Margrethe Dahl ind. Storartede sangere, allerede med deres plads på firmamentet.

Sangerkategorien burde også have givet plads til et par stykker af dem, der bar det spirende operativ i provinsen. En række sangere kom frem på pionerforetagendet Den Jyske Opera fra midten af 1900-tallet, og under vanskelige vilkår var de ægte medskabere af et vigtigt kulturbærende lag, og de var med til at bryde det københavnske operamonopol. Som repræsentant for dem nævner jeg sopranen Monna Ry Andersen.

Dansk Kvindebigrafisk Leksikon udmærker sig ved at være særdeles velskrevet. Én gennemgående sproglig pudsighed har jeg heftet mig ved: Her har man ikke en mor og en far, men en moder og en fader.

Et af tidens modeord er "formidle", og det udlægges og defineres på mange måder. Hvis man med "formidling" mener, at læsestof skal være tilgængeligt, begribeligt, velformet og desuden fastholde læserens interesse, ja, så er værket velformidlet.

Janne Lauritzen er journalist og medlem af Konturs redaktion.